

És ha Jokernek igaza van?

2019 november 15. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

Joker mellett, ha akarjuk, találunk érveket, Gotham mellett meg nem.
A nagyváros mint olvasztótégely, mint a messzibe repít? lehet?ségek dzsungele, a mindenki számára elérhet? önmegvalósítás utópiája? Velejéig, ezerszeren is hazug kép ez. A Joker a gy?ztesek és a vesztesek kasztjainak olyan alapvet? ellentétét rajzolja meg, ami jócskán túlmutat a politikai értelmezéseken.

„Szegény személyek, szegény egyének” (Szép Ern?)

A Joker bemutatásának napján elmaradt az incel-vérfürd?, pedig igény, az nagyon is lett volna rá. Hiába feszültek be az izgalomtól az angolszász világ szeri?z médiumai, hiába közölték napról napra az egyre nyekerg?bb hangvétel? aggályoskodásokat, nem jött össze az, aminek szorítottak: egy pofás mészárlás, ami bizonyítaná, hogy a világunkra leselked? legveszedelmesebb probléma még véletlenül sem komplett társadalmi rétegeknek a lecsúszása, a fokozódó atomizáció, a közös élet, a kultúra minden szegletét beleng? általános rossz körérzet és kilátástalanság, hanem… hanem a *Tokszikus Maszkulinitás*, ami valami olyasmit jelent, hogy a nyugati férfitársadalom nem búját még el? kollektíve Susan Sontag-rajongó, fekete leszbikusként.

Fájdalmas a csalódás, na.

Amíg lassacskán felengednek a mainstream sajtó begörcsölt farpofái, tegyünk kísérletet a *Joker* értelmezésére!

Könnyen lehet, hogy Todd Phillips filmje úgy fog bevonulni az annalesekbe, mint a tízes éveket meghatározó kulturális émely legérzékletesebb m?vészi kifejezése.

De nem csak ezért fontos alkotás a *Joker*: a jelenkor nem-privilegizált (vagyis eltussolt, megkérd?jelezett, kigúnyolt) sérelmeire messzemen?en érzékeny, *populista* filmr?l van szó, ami – hollywoodi alkotástól meglep? módon – egy pillanatra sem építi magába a kortárs illend?ség morális kódjait (azokat a kódokat tehát, amelyek az *érzékenyítés* céljából – mennyire alávaló is ez a szó – aláássák az esztétikumot).

Fontos ugyanakkor kiemelni, mert ebben rejlik a film igazi ereje: a *Joker* populizmusa a legkevésbé sem leckeszer?, széles teret hagy az eltér? értelmezéseknek, fenntartja az ambivalenciát. A kapitalizmus legellenszenvesebb arcát megtestesít?, a kiváltságások legsz?kebb rétegébe tartozó, k?gazdag gothami polgármesterjelölt, Thomas Wayne és a vagyona hihetetlen méreteivel hivalkodó, az „üzletkötés m?vészete” nyomán aratott „sikerb?l” magánmitológiát kovácsoló ingatlanmágnás, Donald Trump között könny? párhuzamot vonni; annál is inkább, mert a bohócnak maskírozott tiltakozók „Resist” feliratú táblákat emelnek a magasba.

A *Joker* osztályharcos dinamikája viszont nem csak az elnök „demokratikus szocialista” kritikusainak, hanem minden bizonnyal a szabadpiaci fundamentalizmust megtagadó híveinek is elnyerheti a tetszését, az alt-right pedig csakhamar beépítette mémkészletébe a megtébolyodott f?szerepl?t ábrázoló képkockákat.

Kár lenne azonban itt leragadni: a film a gy?ztesek és a vesztesek kasztjainak olyan alapvet? ellentétét rajzolja meg, ami jócskán túlmutat a politikai értelmezéseken.

*

A nagyváros mint olvasztótégely, mint a messzibe repít? lehet?ségek dzsungele, a mindenki számára elérhet? önmegvalósítás utópiája? Velejéig, ezerszeren is hazug kép ez. Gotham az a hely, ahol a liberális elit dominanciájának útjából kiiktattak minden akadályt; Gotham a hagyományaitól, értékeit?l, társas kapcsolataitól megfosztott többség alávetésének és rendszerszer? megalázásának a terepe.

A piaci logika szerint életképesnek bizonyultak, a politikai-gazdasági establishment tagjai, a kulturális-értelmiségi „in-crowd” számára Gotham: gyakorlatias álom, nem is annyira egy térképen precízen körülhatárolható terület, mint a könnyedség, a *joie de vivre* kozmopolita, nagyvilági, semmire nem kötelez? kultúrája.

A *Joker* alkotói jó érzékkel nyúlnak e kultúra egyik hatásos jelöl?jéhez, a vegasi csillogás által elemésztett, kései Frank Sinatrához. „*Each time I find myself flat on my face / I pick myself up and get back in the race*” – zeng a *That’s Life*, és milyen diadalmas szarkazmust hallunk ki ebb?l a kijelentésb?l! Hiszen a gothamizált viszonyok között elképzelhet?-e, hogy az elit tagja valaha is „arcra esve találja magát”, hogy egyszer is „fel kelljen állnia”?

Az elszántság kinyilvánításának hatásvadász, üres gesztusa nem éppen arra szolgál, hogy kifejezze:
az efféle elszántság messzemen?en fölösleges azok számára, akiknek lejt a pálya?

Populista lendülettel továbbgondolva és -sarkítva a dolgot: a jelenkor állapotait tekintve el tudunk gondolni olyan reális politikai szcenáriót, amiben például egy Emmanuel Macronhoz hasonló fiatalember NE hágna a hatalom csúcsára?

Érdemes ugyanitt felidézni a legemblematikusabb Sinatra-sláger, a *New York, New York* tételmondatát is, ami

tömören megfogalmazza ennek az elitnek az ideológiáját: „*If I can make it there / I'll make it anywhere*” – Gotham akárhol is lehet, a világi siker elitjének nem hazája, hanem gy?zelemre predesztináló életmódja van.

Magyarul frissen megjelent, populizmusról szóló munkájában az angol David Goodhart is „Akárholoknak” nevezi a kozmopolita fels?osztály tagjait, akik hajlamosak lenézni a begyökerezettség, a kollektív identitások értékeit, ehelyett a határokon átível? mobilitást, az individuális önkiteljesítést helyezik el?térbe – és szinte kizárólagos befolyást gyakorolnak a liberális demokráciák életére.

Goodhart esszéjében az „Akárholokkal” a sz?kebb közösségeikhez ragaszkodó, megállapodottságra törekv? „Valaholokat” állítja szembe, az egyre nagyobb er?vel gothamizált világban azonban ez a terminus túlzott illedelmességként – vagy egyenesen naivitásként – hat.
A valósághoz talán közelebb jár, ha „Seholokról” beszélünk; olyan emberek ezek, akiknek a lába alól – hosszú évtizedek er?szakos Akárhol-politikája folytán – kicsúszott az az ismer?s talaj, amit archaikus fogalmakkal „hazának”, „otthonnak” vagy akár „osztálynak” szokás nevezni, a talaj, amelyen felmen?ik életének felépítménye állt. Hogy kik a „Seholok”?

A lecsúszott közép-, a gyárak bezárása után teng?d? munkásosztály, a távoli országok és kontinensek között vándorló vendégmunkások és migránsok tömegei, de nem csak ?k: azok is „Seholok”, akik beleszülettek a digitális átmenetbe, a virtuális tér proletárjaitól kezdve (incelek, kockák, pornófügg?k, különféle megszállottak) egészen a nyughatatlanságnak, a figyelemhiánynak, az „itt és most” azonnaliságának paramétereihez szoktatott *regular* felhasználókig.

A „Seholok” népesítik be a globális kultúra elszlömösöd? perifériáit, a posztmodern fizikai-mentális gettóit, ahol gyökeret verni, amelyeket módszeresen *belakni*, egyszóval otthonná változtatni: képtelenség – és a Sehol-körülmények között felcseperedettekben már igény sincs nagyon erre.

A Joker f?szerepl?jéhez, Arthurhoz hasonló lúzerek, a globális verseny „járulékos vesztesei” ugyanúgy egy posztlokális, betájolhatatlan, generikus (New Yorktól Londonon keresztül Hong Kongig terjed?) világban élnek, mint az elit. A toldozott-foldozott külvárosi bérházak Jacques Tati-féle romantikáját végképp meghaladta az id?. Szeméttel borított, patkányok lepte utcák, összegraffitizett, leamortizált metrókocsik, kalickaszer? albérletek,

az értelmetlen robotolás színhelyei, a mindennapok szkatológiája, a szar és a vér determinizmusa: ez az – alt-rightos szójárással élve – „Clown World”, a bohócvilág másik oldala.

A vesztesek a Gothamet, az Akárholságot szentesít? urbánus könnyedségb?l természetesen mindenestül ki vannak rekesztve, a média azonban ravaszul feltálalja nekik a late night show-k kékesen dereng? képeit, és ez épp elég ahhoz, hogy úgy érezzék, valamiképpen ?k is részesei ennek a kultúrának. Ez az illúzió tartja egyben Gotham valóságát. Arthur balgán azt reméli, hogy néhány jól megválogatott poénnal meghódíthatja Gothamet, bízik a komédiázás megváltó, üdvözít? erejében. A vesztesek azonban sehogy sem képesek elsajátítani az önfeledt nevetés arisztokráciájának lazaságát: a könnyedség Arthurnál kényszeres, görcsös, gyötrelmes vihogássá korcsosul. A kérdés már csak az, hogy – ugyancsak az alt-right jelképrendszerét megidézve – mikor nyeli le a piros pirulát.

„*Smile, what's the use of crying / You'll find out that life is still worthwhile / If you just smile*” – szól az édeskés Charlie Chaplin-dal. Ha ez a bizonyos mosoly a harmincas években még elleplezhette az embertelen ipari társadalom által kisember tragédiáját, ha még a nyolcvanas években is – igaz, sokkal ellentmondásosabb, baljóslatúbb módon, lásd a Joker f? referenciájául szolgáló *A komédia királyát* – elvezetett egy vértelen befejezéshez, ma már nem fojthatja vissza a mélyben munkáló, iszonyú feszültséget. Arthur a sorozatos bántalmazások nyomán felismeri, hogy a mosoly Gotham fennmaradásának záloga, egyben az ? és a hasonsz?r? lúzerek megalázásának eszköze. A vérengzés útjára térve véghez viszi azt, ami aztán a nagyváros pusztulásához vezet: a mosoly démoni kisajátítását és szubverzióját.

*

Gothamnek abban a pillanatban vége van, amikor Joker ujjaival kipeckeli a vigyorát. A nagyvárosi kultúra mindenható mosolya gyilkos paródiává, torz halálgrimasszá lényegül át, fenségesen kinyilvánítva a gothami törvényszer?ségek semmibevételét.

Ez a többszörösen is áttételes, megmételyez? mímelés, ez a véres *pastiche* az örökös kudarcra ítélt gyengék kivédhetetlen bosszúja. Ahogy mondani szokás, Joker *görbe tükröt tart* a gy?ztesek elé, de ebbe a tükörbe belenézni halálos. Miután megszabadult a lehetetlen könnyedség kényszerét?l, valóban könnyeddé válik, könnyedebbé a leginkább körülrajongott celebritásnál is. Kecses koreográfiát mutat be a leleplezett város lépcs?in, hogy aztán a film csúcsjelenetében, a late night show vendégeként, a sekélyes small talk pózát öltve leny?göz? fesztelenséggel nézzen szembe a mosoly rogyadozó rendjének ikonjával.

A Joker tehát utolérhetetlen precizitással írja le a különféle populizmusok, a rendszerkritikus internetes „közösségek", de különösképpen a *fachosphère* vagy az alt-right m?ködésmódját.
Ezeket a „Seholok" katartikus, újszer? könnyedsége élteti,

amelyre azáltal tettek szert, hogy a világban való megcsömörlésük legmélyén – talán magukat is meglepve – egyszeriben kioltottak magukban minden megfelelésvágyat. Felfedezték az *edginess* erejét; persze a határok, amelyeket immár túllépni hivatottak, nem a rendszer „bátor" és szabadszájú" komédiásai által rutinszer?en és kötelességb?l átlépdesett „határok", nem is a józan *bienséance* határai, hanem a logika végs? határterülete, amelyen túl már tényleg édes mindegy, hogy valaki komolyan vagy csak puszta iróniából tagadja a holokausztot.

Rosszindulatukkal megfert?zték a nyitott, liberális társadalmak diskurzusának eszményi csatornáját, az internetet, a rendszerrel szembeszegezték a „kultúrájából" visszamaradt inkoherens és értelmetlen kommunikációs moslékot, megalkották a mai élet hideglel?sen röhejes gúnyrajzát – vagyis legkifejez?bb, leghívebb képmását. Csodás tapasztalat: a mimetikus-memetikus varázs megbénította, fegyvertelenné tette a közvélemény hivatásos letéteményeseit.

A populista lázadásnak vannak eszméi, de ezeknél sokkal fontosabb, hogy milyen m?ködési elv szerint fejti ki a hatását. Ez az elv nem más, mint a *bug*: öngerjeszt? mutációk sora jelentkezik a jelenkor „textusában", a megmagyarázhatatlan elharapózik, és alattomosan szétrágja életünk egész kulturális-mentális-morális szövetét, a spektákulum társadalma sziporkázó pixelekre esik szét.

A rendszer akkor mutatja meg az igazi arcát, amikor defektessé válik; a hiba bevitelének történelmi feladatát a populizmus látta el.

Íme, a tízes évek egy rövidke videóban összefoglalva: Peter Griffin a *Family Guy*-ból gyanútlanul bekap egy darab pufirizst. Milyen banális szituáció. Ami viszont ezután jön, az egyszerre borzaszt el és késztet bennünket áhítatra – akárcsak a fellázadt, öldökl? senkik körében, motorháztet?n táncoló Joker.

A dúlás ünnepélye.

Ahogyan ebben a zavarbaejt? videóban ráismerünk valami forrón autentikusra, valami tündökletes ?szinteségre (mert ez a videó mutatja a „realizmus" egyetlen ma lehetséges formáját), úgy az ámokfutó Jokert?l – bárhogyan is ösztökélne erre az erkölcsi érzékünk – képtelenek vagyunk megtagadni sajátos igazát.

„*Mit kapsz, ha egy lelkibeteg, magányos embert keresztezel egy társadalommal, ami elhagyja és szemétként kezeli ?t?*" – tessék, a film készen szolgáltatja az ideológiai alapot Joker felmentéséhez.

Másképpen felfogva a dolgot: Joker mellett, ha akarjuk, találunk érveket, Gotham mellett meg nem. A pusztítás viszonylagos és feltételes jogosságával szemben a jelenlegi, szorongásba és kiégésbe hajszoló rend fenntartására semmilyen ürügyet nem tudunk felhozni.

Nem, a populizmus „romboló" tendenciái – a hatalmi viszonyok, az uralkodó dogmák és imperatívuszok agresszív megkérd?jelezése, a nyelvi konszenzus legvulgárisabb felrúgása, az olykor nihilizmusba hajló végletesség – nem szégyenteljesek, vagy legalábbis a szégyenteljesség egy furcsán pozitív min?séggel párosul. A rombolásban *fölény* is van. Ez a katarzis, ez a kétségbeesett könnyedség kijárt nekünk, ezredfordulós fél- vagy egész-Seholoknak.

*

Aztán a kiégett autóroncsokra, a szétvert kirakatokra megvirrad a reggel, és valójában itt d?l el a lázadás sorsa. Valahol itt tartunk a nyugati világban a kortárs populizmusok els? sokkja után. Joker és a nyomába szeg?d? elégedetlenek itt már nem sokat mondhatnak számunkra. Még ha pusztításuk fölényes is volt, most már tisztábban látjuk a puszta frusztráció, a *ressentiment*, a bírvágy, az elemi gy?lölet, az animális ösztönök gy?zelmének kockázatát is. A reggel józanságában az a kérdés, hogy a dúlás után – Jean-Paul Sartre-ot parafrazeálva – a populizmus humanizmus-e, vagy tud-e az lenni.

Ez a humanizmus persze nem a relativizálás kultúráját, az emberbálványozás középszer? divatját jelentené, mint amit sokan értenek a szó alatt, hanem az emberi méltósághoz való újszer? viszonyulást. Épp ezért nem elég, ha a populizmus harcot hirdet az elit ellen (bármennyire is megalapozott az Akárhol-technokratákkal szembeni kiállás), ha hangsúlyozza a gazdasági egyenl?tlenségeket (még ha ezek fájdalmas tünetei is a liberális rend válságának), ha rámutat a multikulturalizmus csapdáira (noha ez ügyben valóságos b?n a „mérséklet”).
A populizmusnak a piaci verseny szellemével szemben a mindenkori veszteseket kell felemelnie; ha azonban csak azokat tekintjük vesztesnek, akik beleillenek valamilyen jól definiálható társadalmi-gazdasági kategóriába, a dominancia újabb embertelen formáját hagyjuk kibontakozni.

A „szegény” szót kellene új értelemmel megtölteni, valahogyan úgy, ahogyan Szép Ern? teszi *Szegények, szegények* cím? versében. Már a felütés is meghatározó: „*Szegény emberek, szegény emberek, / Szegény emberek akik élnek / Szegények, szegények*”. Az emberlétnek ez az alapvet?en tragikus szemlélete ágyaz meg az irgalom forradalmi kiterjesztésének.

Ahogyan Réz Pál idézi fel egy visszaemlékezésében: „*Kosztolányi szépen megírja valahol, és Szép Ern? is így gondolta, hogy a szegényekr?l kell írni, a szegényeket kell szeretni, de hát a szegény nem azt jelenti, amit a szocializmusban értettek rajta, hanem hát a vezérigazgató is szegény, ha rákja van. És a vezérigazgató felesége is szegény, hogyha megcsalja a férje vagy a szeret?je. A bajban lev? emberekr?l, az a nagy irodalmi téma, akik reménytelenül szerelmesek vagy betegek, vagy nem tudják kifizetni a villanyszámlát, mindegy*.” Réz hozzáteszi: Szép nem is tudott betagozódni a háború utáni irodalomba, „*ahol a szegénység szociális kategória lett, és nem pedig sors*”.

Azzal a nagyív? gesztussal, amellyel Szép szegénynek min?síti a „dali” férfiakat és az „üt?dött gyenge” véneket, a bátrakat meg azokat, akik félnek, a „száradó” agglegényeket, a gyilkolókat, rablókat, lopókat, „dekkolókat”, de még a „szurós állakat”, a lábszárvéd?ket, a felsarkantyúzott bergsteiger-cip?ket és a „spangnit” is, a henyél?, keszty?s „fa kezeket” meg a pápaszemeket és így tovább – a rombolás végeztével ezzel a gesztussal kéne a populizmusnak is felkarolnia a jelenkor sokszor láthatatlan szenvedéseit, a virtuális kultúra bizarr vagy beteges zsákutcáiban verg?d?ket.

Végs? soron mindannyian „eltévedt, romlott küldemények” vagyunk – már ennek megfogalmazásával is ütést mérnénk a siker zsarnokságára.

Írta: Leimeiszter Barnabás

www.mandiner.hu

Tisztelt olvasók!
Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkukkal" a **Flag Polgári Magazin** Twitter oldalát a következ? címen: https://twitter.com/syracuse73. illetve a Facebook oldalát pedig az alábbi címen: https://www.facebook.com/flagmagazin
- Minden "lájk számít, segíti a magazin m?ködését!

Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló